Almanahul Filatelic, Bucureşti, 1981.

Aspecte privind apariţia celor trei emisiuni „CERCUL IEŞENILOR DIN BUCUREŞTI“

Dr. OSCAR SNAK

Articolul publicat în numărul 1/1980 al revistei FILATELIA de tovarăşul dr. Pompiliu Voiculeţ — Lemeny cu privire la emisiunile Cercul ieşenilor din Bucureşti — 1944, a trezit curiozitatea şi interesul unui cerc apreciabil de filatelişti. Desigur, filateliştii care s-au consacrat studierii emisiunilor româneşti îşi pun în mod firesc întrebarea de ce a fost nevoie de trei emisiuni succesive pentru aceste mărci de scutire de porto. În egală măsură ar fi interesaţi să cunoască şi alte detalii privind aceste mărci cu tiraje atît de reduse.

Fără cea mai mică pretenţie de a putea epuiza problematica emisiunii Cercul ieşenilor din Bucureşti, credem că nu va fi lipsită de interes o tentativă de elucidare a unor momente caracteristice care au dus la apariţia acestor mărci necatalogate pînă în prezent.

Asociaţia fără scopuri lucrative CERCUL IEŞENILOR DIN BUCUREŞTI, persoană morală şi juridică, aşa cum era menţionat chiar în antetul Asociaţiei, era considerată cea mai veche înjghebare reprezentînd interesele ieşenilor şi moldovenilor din Capitală. În condiţiile vitrege ale anului 1944, Asociaţia îşi avea sediul în Bucureşti, calea Victoriei, 2.

În primăvara anului 1944, consiliul de administraţie al Asociaţiei iniţiază organizarea unor acţiuni susţinute pentru colectarea de fonduri destinate ajutorării studenţilor ieşeni, dispersaţi în diferite oraşe din sudul Transilvaniei. Sumele strînse urmau să fie distribuite de rectorul Universităţii din Iaşi, aflată şi ea în Transilvania. Artiştii Operei române au fost de acord să-şi dea concursul la aceste acţiuni filantropice, prin organizarea de concerte, recitaluri şi alte manifestări culturale, fondurile rezultate din vînzarea biletelor de spectacole urmînd a fi vărsate Asociaţiei. Cercul Ieşenilor distribuie invitaţii, însoţite de apeluri-circulare, folosind imprimatele livrate benevol de o tipografie din Capitală. Se cunosc două tipuri de circulare, cu un conţinut foarte asemănător, tipărite într-un tiraj de peste 20.000 de exemplare.

Imprimatele urmau să fie difuzate prin curier poştal, atît în Bucureşti cît şi în alte oraşe din ţară (Arad, Braşov, Constanţa, Timişoara etc.).

Evident, cheltuielile pentru francarea acestor imprimate au ridicat probleme financiare destul de apreciabile pentru bugetul Asociaţiei. Pentru a ieşi din acest impas, Asociaţia solicită Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor aprobarea pentru scutirea de porto a corespondenţei simple şi recomandate. Aprobarea a fost obţinută la 13 mai 1944, dată menţionată şi pe mărcile poştale emise.

Secretarul Asociaţiei a conceput şi trei machete pentru viitoarele mărci, ilustrate cu efigiile domnitorilor moldoveni Ştefan cel Mare şi Ion Vodă cel Cumplit — pentru valoarea „franco“ şi respectiv Vasile Lupu — pentru valoarea „recomandat“. Machetele, avînd dimensiunile aproximative de 15×22 cm., au fost executate în tuş, cu trăsături simplist stilizate şi deci nu prea estetice. După o consultare prealabilă cu preşedintele Asociaţiei (care a sugerat şi unele modificări în aranjamentul legendei) au fost reţinute şi prezentate Fabricii de timbre machetele cu efigiile domnitorilor Ştefan cel Mare şi Vasile Lupu. Fabrica de timbre a apreciat însă că execuţia grafică a machetelor este lipsită de valoare artistică şi le-a restituit Asociaţiei. Totuşi, la realizarea mărcilor se respectă orientarea stilizată a desenelor şi legenda sugerată de Asociaţie.

Valorile „Franco" și „Recomandat" ale emisiunii definitive „Cercul ieșenilor — 1944"

Fabrica de timbre s-a angajat să tipărească în total 25.000 de asemenea mărci de scutire de porto (1.000 coli a 25 mărci). tirajele pentru cele două valori fiind stabilite de comun acord cu Asociația după cum urmează:

— pentru scutirea de porto a scrisorilor simple, purtînd mențiunea „franco" — 15.000 bucăți;

— pentru scutirea de porto a scrisorilor recomandate, purtînd mențiunea „recomandat", — 10.000 bucăți.

În condițiile dificile de atunci, Fabrica de timbre nu a fost în măsură să livreze mărcile decît în luna august 1944.

Imitîndu-se uzanța tirajelor limitate de mărci nedantelate din deceniul '40, odată cu mărcile livrate au fost cedate Asociației și un număr de 250 de serii nedantelate, solicitate în scopuri protocolare.

Activitățile de relații publice ale Asociației (scrisori de confirmare-mulțumire pentru sumele primite, difuzarea de banderole conținînd buletine informative cu numele donatorilor etc.) reclamau însă de urgență o corespondență destul de apreciabilă. De aceea, pînă la sosirea mărcilor, făcînd uz de aprobarea de scutire de porto a corespondenței, Asociația se decide pentru tipărirea unei emisiuni provizorii, cu folosirea machetelor existente. Confecționarea mărcilor a fost încredințată aceleiași tipografii particulare care a furnizat și imprimatele circulare pentru Asociație.

Tipografia, fără o prea mare experiență în executarea unor asemenea lucrări, confecționează o planșă litografică, grupînd alăturat două blocuri de cîte 25 de clișee ale celor două mărci „franco" și „recomandat". După această placă litografică s-a tras o primă probă de planșă în culoare neagră, care a fost prezentată Asociației. Coala dublă de eseu, nedantelată, pe o hîrtie relativ subțire, netedă, ușor gălbuie, este încadrată de un chenar negru, avînd marginile ușor ondulate, de o lățime inegală (urmele pietrei litografice). În partea stîngă a colii sînt dispuse valorile „franco", cu efigia domnitorului Ștefan cel Mare, iar în dreapta — valorile „recomandat", cu efigia domnitorului Vasile Lupu.

Pentru a demonstra și mai vizibil cum vor arăta colile cu mărci, tipografia a mai prezentat și alte probe de planșă:

— un bloc nedantelat de 25 de mărci pentru valoarea „franco", avînd încă pe trei margini chenarul negru amintit, desprins din eseul dublu inițial;

— cîte un bloc nedantelat de 25 de mărci pentru valoarile „franco" şi „recomandat tot în tipar negru, pe o hîrtie cretată de grosime medie, la care a fost îndepărtat, înainte de litografiere, chenarul înconjurător.

Asociaţia încuviinţează litografierea mărcilor, tipografia livrînd în iulile 1944 o primă tranşă de cîte zece coli din cele două valori, dantelate în linie, negumate, în culoare neagră, pe o hîrtie alb-gălbuie, poroasă, de calitate inferioară.

Dispunînd de condiţii tehnice rudimentare, tipografia nu a putut realiza dantelarea colilor, care aveau margini inegale, decît una cîte una. Procedura era primitivă: s-a perforat pe rînd fiecare linie orizontală şi verticală deplasînd coala cu mîna. Prevăzînd de la bun început această dificultate, tipografia marchează pe placa litografică, prin intermediul unor liniuţe separatoare, distanţele dintre mărci, pentru a ghida mai uşor dantelarea colilor, aşa cum se observă şi pe coala dantelată reprodusă.

Lipsa de experienţă la perforare a dat naştere la frecvente devieri de 1—3 mm faţă de semnele marcate, de unde au rezultat şi diferenţe apreciabile la dimensiunile mărcilor. Apar şi erori accidentale de dantelură: la acest prim lot, în tipar negru, se cunoaşte existenţa a cîte unui rînd de dublă dantelură orizontală la valoarea „franco" şi de dublă dantelură verticală la valoarea „recomandat". Nu sînt cunoscute omisiuni de dantelură, respectiv mărci dantelate pe trei ori pe două laturi.

La primirea acestui prim lot de mărci, Asociaţia ridică obiecţiuni privind execuţia lor:

În primul rînd, hîrtia gălbuie şi tiparul negru comun, nu permiteau o distingere rapidă a mărcilor, aplicate pe hîrtia — şi ea gălbuie — a imprimatelor. Pentru a evita eventualele rezerve din partea personalului poştal, însărcinat cu manipularea corespondenţei, s-a sugerat schimbarea culorii hîrtiei, ori utilizarea unei alte culori la cerneala de tipar.

În al doilea rînd, mărcile erau negumate şi deci dificil de aplicat pe imprimatele ce urmau a fi difuzate.

Aceste considerente explică, de altfel, şi faptul că din acest prim lot s-au mai păstrat mărci necirculate.

Tipografia se angajează să găsească soluţii de remediere, prezentînd în scurt timp un al doilea lot de 500 de mărci din valoarea „franco", de astă dată gumate, realizate în negru pe o hîrtie colorată în roşu aprins bătînd spre violet.

Întrucît tipografia nu mai dispunea de hîrtie colorată, a prezentat şi o coală negumată, dar dantelată, din aceeaşi valoare „franco", litografiată pe hîrtie netedă, în culoarea albastru deschis (probă de culoare), propunînd litografierea în continuare a valorii „recomandat" în această culoare, sau, eventual, în culoare roşie.

Asociaţia opinează pentru cea de a doua variantă, tipografia livrînd 500 de mărci (20 coli) din valoarea „recomandat", gumate, în tipar roşu-mat, pe o hîrtie relativ subţire, netedă, de nuanţă slab-gălbuie.

Împreună cu acest lot au fost predate Asociaţiei şi trei coli (75 bucăţi) de mărci nedantelate. Astăzi este practic imposibil de a se stabili dacă aceste coli nedantelate cu efigia domnitorului Vasile Lupu au fost livrate la cererea expresă a Asociaţiei sau dacă au rezultat numai accidental, tipografia limitîndu-se, din cauza procedeului greoi de perforare amintit, la dantelarea strictă a aceluiaşi număr de coli ca şi la valoarea precedentă. Din aceste coli nedantelate una s-a păstrat întreagă — gumată — iar a doua a fost începută şi este negumată. Nu se cunoaşte pînă în prezent dacă a treia coală a fost şi ea gumată sau nu.

Din acest al doilea lot este de presupus că aproape întregul tiraj „franco" a fost epuizat la francare, necunoscîndu-se existenţa decît a cîtorva mărci neobliterate. Din valoarea „recomandat", pe lîngă o francatură de banderolă circulată efectiv, s-a păstrat numai o coală de 25 de mărci dantelate.

După primirea mărcilor livrate de Fabrica de timbre, Asociaţia a renunţat la alte solicitări de mărci provizorii.

Rămîn încă de elucidat circumstanţele care au provocat existenţa unei scrisori francate cu o marcă purtînd efigia domnitorului Ion Vodă cel Cumplit semnalată în articolul citat din revistă. După părerea autorului acestor rînduri, ar putea fi vorba de un eseu, realizat de tipografia care a executat emisiunea provizorie litografică, şi care a fost folosit eronat pentru francare, în rînd cu celelalte valori din această emisiune. După cît ne este cunoscut, Asociaţia nu avea funcţionari angajaţi, toate muncile administrative fiind asigurate benevol, în funcţie de timpul lor liber, de către membrii ei. Nu ar fi deci greu de presupus că în asemenea condiţii marca amintită a putut intra neobservată în circuitul poştal. Din aceste considerente, pînă la obţinerea şi a altor informaţii, nu opiniem deocamdată pentru catalogarea ei.

Coala dantelată din valoarea „Franco" a celei de a doua emisiuni provizorii

În cursul lunilor august — iulie 1944, pînă la primirea mărcilor provizorii litografiate, Asociația și-a acoperit unele din nevoile stringente de francare a corespondenței și printr-un alt procedeu improvizat; aplicînd în tuș roșu ștampila rotundă a Asociației pe bucățele de hîrtie adezivă și dactilografiind sub fiecare ștampilă mențiunea „Franco". Hîrtia adezivă a provenit din recuperarea marginilor albe de coală ale unor vignete publicitare de epocă ale unei instituții bancare străine. Deoarece vignetele publicitare aveau un format dreptunghiular vertical, nu s-au putut utiliza decît benzile provenite din partea de sus și respectiv din baza colilor, care prin formatul lor aproximativ pătrat, se adaptau mai bine scopului propus. În consecință, toate mărcile acestei prime emisiuni provizorii sînt dantelate numai pe trei laturi.

Procedeul de confecționare a mărcilor, bucată cu bucată, era rudimentar și greoi: după desprinderea marginilor de coală, acestea erau lipite la extreme pe o foaie de hîrtie și după aplicarea ștampilei se introduceau în mașina de scris[5]. După dactilografierea adițională a cuvîntului „Franco", una sau chiar două din extremele benzilor se pierdeau, nemaiputînd fi desprinse de pe hîrtia pe care au fost lipite. În total s-au putut confecționa circa 120 de mărci din această primă emisiune improvizată, epuizată integral pentru francare. Exemplare neobliterate nu sînt cunoscute. În arhiva Asociației s-a păstrat o fotografie, ilustrînd mai mult de jumătate din tirajul emisiunii. Din fotografie, ca de altfel și din francaturile care s-au mai păstrat, rezultă existența a două tipuri de asemenea mărci, diferențiate după modul în care a fost dactilografiată legenda: la TIPUL I cuvîntul „Franco" are numai inițiala în majusculă, pe cînd la TIPUL II întregul cuvînt „FRANCO" este înscris în majuscule. Tipul II se repetă numai sporadic, putînd fi considerat mai degrabă o eroare de dactilografiere, produsul unor mîini neexperimentate[6].

Încercînd o reconstituire a perioadelor în care au circulat aceste mărci de scutire de porto, rezultă următoarele:

— prima emisiune provizorie: iunie — august 1944;

— a doua emisiune provizorie: iulie — august 1944;

— emisiunea definitivă: august — decembrie 1944 pentru difuzarea în masă a imprimatelor și pînă în decembrie 1947 pentru francaturi sporadice[7].

Inflația tot mai puternică din anii 1945—1947 a dus la devalorizarea totală a fondurilor bănești ale Asociației, care practic a încetat să mai activeze chiar înaintea dizolvării ei, la sfîrșitul anului 1947. Arhiva ei a fost valorificată în 1948 de unii particulari pentru confecționarea pungilor de hîrtie destinate producătorilor pe piața neorganizată, provocîndu-se în acest fel pagube nerecuperabile filateliei române.

În lumina celor arătate, s-ar putea sintetiza următoarele propuneri de înserare a acestor mărci de scutire de porto emise în 1944, în viitorul Catalog al mărcilor poștale române:

Fotografie din arhiva Asociației, cu reproducerea primei emisiuni provizorii

Nr.		Tirajul (buc.)	Exemplare cunoscute:		
	PRIMA EMISIUNE PROVIZORIE (iunie 1944) SCUTIT. Mărci confecționate bucată cu bucată, prin aplicarea ștampilei rotunde a Asociației, în tuș roșu, și dactilografierea adițională a mențiunii „Franco", pe bucăți de hîrtie adezivă, provenite din recuperarea marginilor de coală ale unor vignete publicitare de epocă. Dantelate (12) pe trei laturi.				
G 3	(—) Franco roșu și negru-mat pe hîrtie albă-cenușie		neuzate	uzate	pe plicuri circulate
3a	Tipul I Franco (cu inițiala în majusculă)	120	Nu	Nu	Da
3b	Tipul II FRANCO (întregul cuvînt în majuscule)				Da
	A DOUA EMISIUNE PROVIZORIE (iulie 1944) SCUTIT. Mărci litografiate la o tipografie particulară .Desene stilizate primitiv, cu efigiile domnitorilor moldoveni Ștefan cel Mare pentru valoarea „Franco" și Vasile Lupu pentru valoarea „Recomandat". Hîrtie albă-gălbuie, poroasă sau netedă, de calitate inferioară, sau colorată. Dantelate 12 și nedantelate.				
G 4	Franco				
4a	Tipar negru pe hîrtie albă (negumate)	250	Da		
4b	Tipar negru pe hîrtie colorată roșu-viu spre violet (gumate)	500	Da		Da
G 5	(—) Recomandat				
5a	Tipar negru pe hîrtie albă (negumate)	250	Da		
5b	Tipar roșu-mat pe hîrtie albă-cenușie (gumate)	500	Da		Da
5N	Idem, NEDANTELATE (gumate sau negumate, cote egale)	75	Da	Nu	Nu
	EMISIUNE DEFINITIVĂ (august 1944) SCUTIT. Mărci confecționate la Fabrica de timbre, pe hîrtie albă velină, fără filigran, avînd aceleași efigii, estetic stilizate. Dantelate 13 1/2 și nedantelate.				
G 6	(—) Franco, brun-roșcat	15.000	Da	Da	Da
6N	Idem, NEDANTELATE	250	Da	Nu	Nu
G 7	(—) Recomandat, albastru-deschis	10.000	Da	Da	Da
7N	Idem NEDANTELATE	250	Da	Nu	Nu

NOTE

1) Cele două machete care s-au păstrat poartă urmele vizibile ale corecturilor: decupări, lipituri suprapuse de texte din legendă, ștersături prin acoperirea unor litere cu vopsea albă etc.

2) În chenarul negru al colii duble de eseu apare înscris, în alb, numărul 6591, repetat de trei ori, pe marginea de jos și pe cele două laturi. Numărul a fost scrijelit pe piatra litografică și în consecință pe proba de planșă apare „în oglindă". Același număr este menționat cu creionul, dar de o altă mînă, și pe cele două machete.

3) Cerneala albastră cu care s-a litografiat eseul amintit este identică ca nuanță cu cerneala de tipar folosită de tipografie la realizarea a circa jumătate din totalul imprimatelor, întărind convingerea că mărcile și imprimatele au fost confecționate în același loc.

4) Faptul că nu s-a acordat nici o importanță felului mărcilor aplicate la francare se confirmă și prin modul cum au fost folosite mărcile din emisiunea definitivă. Francaturile care s-au păstrat denotă că pe imprimatele difuzate a fost aplicată la întîmplare fie valoarea „franco", fie valoarea „recomandat", fără a se putea stabili un criteriu logic de diferențiere.

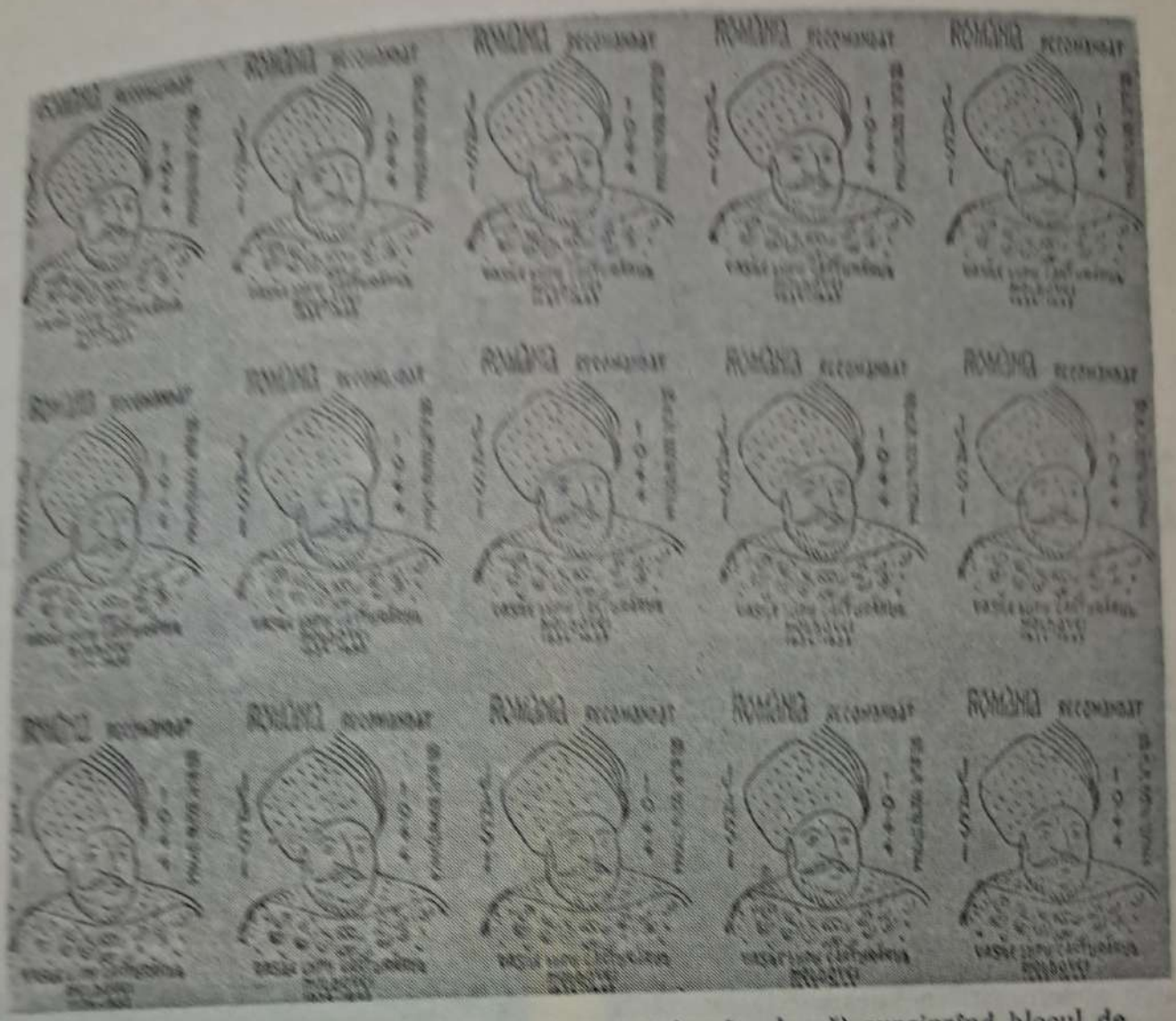

A doua emisiune provizorie, coala de eseu (proba de planșă) cuprinzînd blocul de 25 mărci din valoarea „Recomandat"

NOTE

5) Procedeul folosit nu constituie o exclusivitate; practica filatelică cunoaşte şi alte experimente similare, ca de exemplu în cazul primelor emisiuni de mărci albaneze.

6) Toate descrierile din acest articol se bazează pe analiza pieselor filatelice din colecţia **România** a autorului, incluzînd şi două francaturi pe care au fost aplicate cîte o marcă de TIPUL I şi respectiv de TIPUL II din prima emisiune provizorie.

7) Ultimele date certe de circulaţie din 1947 rezultă din francaturi purtînd următoarele ştampile poştale:

— **Plecare:** ZAM, 30 NOE 47 şi **Sosire:** BUCUREŞTI 3, 14 DEC 47,

— **Plecare:** DEVA, 8 DEC 47 şi **Sosire:** BUCUREŞTI 3, 11 DEC 47

Scrisorile citate au fost adresate Asociaţiei de reprezentanţii ei locali, cărora li s-a încredinţat gestiunea şi organizarea distribuirii ajutoarelor. Asociaţia a înmînat acestor reprezentanţi plicuri francate, prevăzute şi cu adresa destinatarului, spre a limita folosirea mărcilor numai în scopurile stricte pentru care au fost concepute.